

[trouw.nl](https://www.trouw.nl)

Denker des Vaderlands: Misschien wil het volk geen waarheid

Henk Steenhuis

9-11 minuten

"Wie meent dat Trump een idiote president is, vergeet dat hij buiten Europa vaak gezien wordt als een sterke leider", schrijft Denker des Vaderlands, René ten Bos, in zijn nieuwe boek 'Het volk in de grot'. "Sterke leiders hebben het niet zo op de waarheid. Ze leggen haar het zwijgen op of vervormen en versluieren haar."

Lees verder na de advertentie

Hier is geen cynicus aan het woord die zich teleurgesteld afwendt van leugenachtige politici. Hier spreekt de Denker des Vaderlands, die probeert te doorgronden hoe waarheid in de politiek vaak het kind van de rekening wordt. En daarbij concludeert dat de burger ook helemaal niet zit te wachten op feiten en waarheden.

Ten Bos: "We verwijten Halbe Zijlstra niet dat hij gelogen heeft, maar dat hij het slecht gedaan heeft. Hij heeft lopen snoeven: zie mij eens kijken welke contacten ik heb. Iedereen weet dat politici liegen of moeten liegen of waarheden verdraaien. In de hele geschiedenis van de politieke filosofie hoor je dat telkens weer opnieuw. David Hume, toch een alom gerespecteerd filosoof, vond bijvoorbeeld dat politici weliswaar trouw moesten zijn aan de grondwet, maar niet aan een verkiezingsbelofte."

Oertekst

Om grip te krijgen op dat waarheidsbegrip, keerde Ten Bos terug tot een van de oerteksten van de westerse cultuur: de grotallegorie van Plato, die hij opnieuw, en grondig, herlas. In Plato's grot zitten de bewoners geketend met hun rug naar het licht. De schaduwen op de grotwand beschouwen ze als de werkelijkheid. Op een gegeven ogenblik gaat iemand met de naam Socrates op zoek naar de lichtbron, om daarna de mensen in de grot te vertellen wat hij zag.

Sindsdien denken filosofen dat ze licht kunnen brengen in de duisternis van de grot, om zo mensen te behoeden voor schijnkennis.

"Maar Plato vraagt zich niet af of het volk in de grot wel wat heeft aan die kennis", zegt Ten Bos. "Wij geloven sterk dat als je mensen ertoe kunt aanzetten, ze allemaal kunnen en willen leren. En door opleiding kunnen we ze uit de wereld van onwetendheid halen. Dat is het klassieke idee van paideia. Toch zijn we daar misschien te optimistisch over. Als je Plato goed leest, blijkt dat hij ook getwijfeld heeft over dat idee van paideia. Het is altijd de enkeling die omhoogklimt, de grot uit. Het is nooit een groep die het licht ziet. De groep blijft beneden. En als die enkeling, nadat hij het licht gezien heeft, terug moet, blijkt hij daar beneden helemaal niet meer welkom. Degenen die geketend naar de schaduwen kijken op de wand, hebben geen behoefte aan iemand die de waarheid komt brengen."

Zegt Plato hiermee dat het volk geen behoefte heeft aan scholing?

"Plato is cynisch over de mogelijkheden het volk te verheffen. De essentie van zijn paideia is namelijk niet dat iedereen zich uit die grot weet te bevrijden zodat deugd en rechtvaardigheid bereikt

zullen worden. De scholing blijkt bij Plato een selectiemechanisme om de ideale staat goed in te kunnen richten. Voor de meesten is deze scholing niet weggelegd."

Zou je padeia kunnen vergelijken met de huidige Bildung?

"Bildung vond oorspronkelijk plaats op Duitse kostscholen: jongetjes van rijke komaf leren er gedichten van Goethe uit hun kop. Zo werd de nieuwe bovenlaag gekweekt.

Opvoedingsfantasieën of opleidingsfantasieën hebben altijd de schijn van een selectiemechanisme, en dus van geweld. Bij Plato lees je voortdurend hoeveel pijn het doet om je te verheffen."

Wie mooi wil zijn, moet pijn lijden. Misschien geldt iets vergelijkbaars voor verheffen.

"Nee. We pompen er bij leerlingen met geweld theorieën in waaraan ze niets hebben. Sommigen passen niet in deze methode. Lastig lerende kinderen, anders lerende kinderen - allemaal eufemismen. Misschien gaat het om kinderen die gewoon een hekel aan school hebben en zich tegen het systeem verzetten. Hebben ze altijd ongelijk? Een schooldirecteur van een middelbare school zei mij eens: 'Scholen zijn er op gericht leerlingen langzamer te laten leren.' Dat maakt ook onderdeel uit van de discipline die Plato er al in wilde stampen."

Verheffen is in onze traditie het leren zien van een theoretische waarheid. Dit is een pijnlijk en elitair proces. Geldt dat alleen voor onderwijs?

"Ook wetenschappers en journalisten zien zich graag als hoeders van de waarheid. Wij tonen de waarheid, dat is de valorisatie van de wetenschap. Wij beschrijven de waarheid, daarmee laten journalisten zien dat ze maatschappelijk relevant zijn."

Niets tegenin te brengen, toch?

"Die waarheid kun je lang niet altijd achterhalen. Neem het conflict tussen journalist Jelle Brandt Corstius en tv-maker Gijs van Dam die hij van aanranding of erger beticht. Van Dam ontkent, en beticht Brand Corstius van smaad en laster. Hoe moeten wij, lezers, er nu achter komen wat daar is gebeurd? Je gelooft de een of de ander. Waarheid wordt zo een geloofsetiket."

Journalisten zullen zeggen: moet je beter uitzoeken hoe het werkelijk zit.

"Zeker, maar ik denk ook dat journalisten eerder moeten leren accepteren dat ze de waarheid niet altijd boven tafel krijgen, want die waarheid is er vaak niet. Als ik iets leer van bijvoorbeeld de boeken van Frank Westerman, dan is het dit wel. Lees zijn 'Stikvallei' maar.

"Wij leven in tijden waarin de mens gedwongen wordt beslissingen te nemen op basis van vermoedens; op basis van waarschijnlijkheden in plaats van op basis van onbediscussieerbare zekerheden."

Zitten wij zelf in de grot?

"We zeggen dat we in onze eigen bubbel leven. Die bubbel is onze grot. Veel belangrijker dan te zoeken naar de waarheid, zoals Socrates die de grot uitgaat, is te zoeken naar verbindingen tussen de verschillende grotten."

Doen we dat niet?

"Dat vinden we moeilijk, we zijn geneigd mensen die het niet met ons eens zijn dom te vinden. Ik maak dat ook om me heen mee. Vrienden van mij uit het voormalig linkse Nijmeegse kamp noemen in discussies over Trump, Thierry Baudet, neo-conservatieven hun tegenstanders snel dom. Zo sluiten ze de anderen uit. "

Waarom doen we dat?

"Wij vinden het moeilijk buiten de eigen grot te kijken. Die grot beschermt ons, dat is ook wat Plato vertelt. Degene die de grot uit wil om met andere ideeën te komen, vormt een gevaar. Daar heeft het volk goede redenen voor.

"Ik beroep mij in 'Het volk in de grot' uitgebreid op de Duitse filosoof Hans Blumenberg (1920-1996). Een van de vragen die hij stelt is: waarom zou de werkelijkheid er voor de mens moeten zijn? Het antwoord is dat hij het ook niet weet. De werkelijkheid is er niet voor ons. Ze is onaangenaam, onverschillig, afstandelijk. Daarom is het ook heel begrijpelijk dat wij ons ervan afwenden."

Het is dus goed dat we in onze bubbel blijven zitten.

"'Begrijpelijk', zei ik, dat is hier niet hetzelfde als verstandig, wijs of goed. Als de werkelijkheid er niet is om ons te behagen, dan hoeft het geen verbazing te wekken dat we een sluier van illusie en schijn creëren en in stand houden om ons tegen haar te wapenen. De waarheid is dat het volk misschien helemaal geen waarheid wil."

En ook geen feiten?

"Het volk, zo luidt Blumenbergs these, is in elk geval hardleers. Zeker voor filosofen, maar ook voor wetenschappers en journalisten die maar niet willen begrijpen dat hun waarheden niet zonder meer worden overgenomen, heeft Blumenberg een verontrustende suggestie: het volk heeft misschien wel goede argumenten als het zich afwendt van de werkelijkheid. Blumenberg kiest voorzichtig partij voor de mensen in de grot van Plato. Daarmee heeft hij een vrij unieke positie in de filosofie.

"En u, kiest u partij voor de mensen in de grot? Mensen vluchten weg in bubbels, in hun eigen sferen, in drank of in iets anders. De realiteit is zo fijn nog niet. We komen allemaal uit de

geborgenheid en willen er steeds weer naar terug.

"Er is een verhaal over de oude Griekse filosoof Thales van Milete. Het is een soort tegenhanger van de grotallegorie. Toen Thales een keer 's nachts naar de sterren liep te turen, tuimelde hij in een put. Een vrouw die hem had zien vallen zei: 'O Thales, hoe denk jij de wereld te kunnen begrijpen als je niet ziet wat er voor je voeten ligt?'

"Haar lachen zou je gemeen en cynisch kunnen noemen. Ik vind die vrouw wel leuk. Ze ziet heel goed dat de man die in de put tuimelt een idioot is die zich niet om het volk bekommert en 's nachts, als bijna iedereen ligt te slapen, er zo nodig op uit moet om dingen te zien die gewone mensen niets aangaan. Die gewone mensen vinden loyaliteit aan elkaar belangrijker dan loyaliteit aan de waarheid. Om daardoor heen te prikken moet je in ieder geval leren accepteren dat jouw wijze lessen over de waarheid niet zo maar voor zoete koek worden geslikt."

MAAND van de Filosofie

Gedurende de Maand van de Filosofie in april zal René ten Bos veelvuldig optreden, onder meer op de Nachten van de Filosofie in Amsterdam (30 maart), Rotterdam (31 maart) en Nijmegen (7 april), en Dag van de Filosofie in Tilburg (21 april). Kijk voor een overzicht op de agenda van boomfilosofie.nl

René ten Bos: Het volk in de grot. Uitgeverij Boom Filosofie.; € 20,-.

© TR BEELD